

VILLANY *hárfa*

liturgia gitárral

Gyorgyovich Miklós SLÁGERPÍTUSÚ ZENE AZ EGYHÁZBAN

I. Segíthetünk?

Amikor a sebész műt, bár fájdalmat okoz, mégis alapvetően tiszteletben tartja az emberi méltóságot, és a segítség szándéka vezérel.

Amikor a slágertípusú zene elemzéséhez kezdek, szeretnék mindenkit biztosítani arról, hogy nem egyfajta önérvényesítés, sem pedig valamiféle gög s másoknál „mindent-jobban-tudni-akarás” vezet, hanem a segítségnyújtás szándéka. Sokan írtak már a gitárral kísért egyházi énekekről. Egyesek támadják, mások védelmére kelnek az új típusú zenének. Sokan megkérdőjelezzik alkalmazhatóságát a hivatalos liturgiában. Kísérletet teszek a két szekértáborra szakadt zenészek közötti közvetítésre. Úgy tűnhet, lerágott csont a téma; ám az itt következő gondolatokat még nem láttam papírra vetve, s úgy vélem: segíthetnek az együttgondolkodásban. Az esetlegesen kialakuló vitával kapcsolatban alapállásként csupán azt tudom elfogadni: a kritika csak akkor keresztényi, ha a feleket a megegyezés szándéka vezeti a szeretet jegyében.

II. Kontrasztok

Végiglapozva a rendelkezésre álló albumokat, meg kell állapítanom, hogy egész érdekes dallamok is találhatóak bennük. Ha a szövegeket veszem szemügyre, tudatosságot, igényességet találok bennük. (Nyelvezetüktől, prozódiajuktól most eltekintek.)

Tehát adva van egy többé-kevésbé fülbemászó slágerdallam – általában négysoros versszakokhoz igazodó zenék ezek, többnyire slágerek, de nem kizárólag azok; vannak köztük meditatív taizéi típusúak, vannak spirituálék, külföldi egyéb műdalok, talán népdalok is; találkoztam olyannal is, mely feltűnés nélkül elférne egy operetben vagy musicalben –, s adva van egy többé-kevésbé elfogadható szöveg. Ha ez így áll, mi a probléma? Több is akad.

A zenéről, a dallamokról

Alapállásunk lehet, hogy *csak jó és rossz zene van*. Igaz, hogy a Straussok óta elkülönült s két ágra szakadt a zene (ún. „komoly”, illetve „könnyű” zenére), de az alapvető szakadék nem a komoly és a könnyű, hanem a jó és a rossz között van. Egy *műfaj önmagában nézve sose rossz vagy jó*. Talán egyet lehet érteni viszont azzal, hogy adott műfajok alkalmassága eltérő; másképpen, minden műfaj másra való, mást és mást szolgál jól.

Egy másik megállapítás Kodálytól származik 1951-ből. Szerinte: bár a gitár nem tudott nagyobb népszerűsége szert tenni, a gitárnak mint ének kíséretnek megvan a létjogosultsága. „Az énekben a magyar karaktert nem ronthatja nagyon le, mert hiszen annak java úgyis az énekszólamban fekszik. Hogy egy zongorán vagy egy gitáron adják hozzá a halvány kíséretet, amely csak pár akkordból és egy alaphangból áll, az már nem nagy különbség. Sőt e tekintetben a gitár még jobb, mint a zongora...” (Kodály Zoltán: *Visszatekintés* I. 242. o.) A dalok kísérésére tehát jól megfelel a gitár, ha komoly hangszeres tudással párosul, de nem elég az ún. „három akkord” (tonika, domináns, szubdomináns hármashangzat), hanem igényes kíséret szükséges. Akik évekig tanultak gitározni, tudják, miről beszélek.

Kodály magyar karakterről szól, amit nem nagyon ronthat le a kíséret. Ám a gitáros dalok karaktere zömmel nem magyar, hanem importált. Hangsúlytalanul (Auftakttal) indul, majd a sorok végére egy erősen hangsúlyos egy szótagú hangra fut ki, s nyugszik meg *teljes összhangban* külföldi szövegének

ejtésével. Valahogy úgy, mint Beethoven V. szimfóniájának egyik fő témája: . . . /_ . . . /_ A zene ritmusának és szövegének összhangja teszi hitelessé a szerző mondandóját.

Ami a slábertípusú zenét és szöveget illeti, érdemes összehasonlítani a korábbi korok gyakorlatával. Az igényes zene valaha egyházi zene volt, gondoljunk csak a többszólamúságra; az Istent szólította meg. Bonyolult polifónia ez. Összhangzattani remekeket szereztek a motettaírók. A trubadúrok, Minnesängerek pedig ezt az igényes zenét alkalmazták profán szövegekre. S énekeltek sanzonokat (nálunk virágénekeket). Tehát elvilágiasodott a műfaj, de igényes maradt. Maga a szakrális zene az Istenhez emelte az embert, Hozzá emelte szívét. Erős tehát a kontraszt az egykori s a mai „sláber” között. A maiak *egy része* a profán felől indul, a zeneileg általában meglehetősen primitív felől, s mintegy saját „nívójára” húzza le az eget. Isten ugyan a földig hajol, hogy fölemelje az embert, de az igényességre – a zenében is – az embernek van szüksége, hogy nyújtózkodhassék az Istenhez. Nagyon hangsúlyozom: a sláberek egy része. Más részük kedvességükkel lopózik be az ember szívébe, s előbb-utóbb örökzölddé is válhat.

Azt kell gondolnunk, mindent egybevetve, hogy a sláberszínvonalú zenének *elsősorban használati értéke* van, amit természetesen meg kell becsülni. Figyeljük csak meg: ezek az énekek ugyanúgy keletkeznek, mint a sláberek. Nagy mennyiségben, folyamatosan, s ugyanúgy elkopnak, lecserélődnek, mint a sláberek. Időről időre kiadják őket füzetecskékben, majd jönnek az újabb válogatások, s a korábbiak mennek a sülyesztőbe. Pontosabban nem mind. Egy részük „örökzölddé” válik. Ezeket kellene gyűjteményekbe felvenni.

Ugyancsak a dallamokat érintő kérdés, s ezzel a magyar szerzőkhöz fordulok: Ha zenét szereznek, törekedjenek arra, hogy műveik a választott skála alaphangján fejeződjenek be. A lezáratlan dallam feszítő, és kielégületlenséget okoz. Találkoztam pl. olyan Agnus Dei-tétellel, melynek dallama nagy szekundra végződött az alaphanghoz képest, s ez a le nem zárás nem igazán adott békét, mint ahogy a szöveg ígéri. Tudom, ha zenekar vagy legalább egy szál gitár kíséri a dallamot, az be is fejezi, ám sokszor hangszer nélkül énekel a kórus, és sete-sután hangzik a be nem fejezett mű.

Amin igazán elcsodálkozom, az az, hogy magyar szerző szerez nyugati típusú zenét. Általános szabályként lehetne figyelembe venni, hogy különös ok híján ne írjunk felütéssel kezdődő dallamot.

III. Szövegek

A prozodiával kapcsolatban szokás emlegetni, hogy a SZVU-énekek esetében is gyakran előfordul a dallam és szöveg közötti feszültség. Igen, így van, csakhogy a SZVU-énekekben a *dallamív dominál, s nem a ritmus*. Ez kihúzza a probléma méregfogát. Ezzel szemben igen visszatetsző ez a hiba abban a műfajban, melyben a ritmus a meghatározó, s nem a dallam.

A szövegek magyarok és importáltak vegyest. Igen eltérő színvonalúak. Zömük idegen nyelvből fordított. Rendbe kellene szedni őket. Ráfér a magyarítás a jó-rossz tükörfordításokra. Karinthy Frigyes nem röstelt nagy eszével reklámverset írni, mert megkérték rá. Mi lenne, ha valamelyik költőt kérnénk meg: tegye rendbe a sláberzenék szövegeit prozodiailag. Biztos, hogy elutasítaná?

A felütéses dallam egyébként csaknem reménytelen helyzetbe hozza azt, aki magyar verset akar faragni a véghangsúlyos nyelvhez alkalmazkodó ritmushoz. Ez csaknem lehetetlen. Talán érthetővé válik, ha megmutatom egy példán. Felütéses nyugati stílusú zenére alkalmazott szöveg: Jézus tes/te, értünk füg/gött, Jézus vé/re, értünk öm/lött.

E példában valamely, véghangsúlyt alkalmazó nyelvből emelte át és húzta a magyar szöveget a dallamra a fordító, és törte kerékbe a magyar szöveget. Látjuk, hogy Jézus neve teljesen hangsúlytalan, egyedül a -te és a -gött szótag hangsúlyos, majd ugyanígy a -re és a -lött szótagok. Mondanom sem kell, mekkora botrányt okoz fülünknek ennek a végtelen mély értelmű szövegnek és dallamnak ez a nagy feszültsége. Amit építene az értelemnek a szöveg, tönkreteszi az ellenhangsúly adta kontraszt. Rossz fordítás miatt a szöveghangsúly és a zenei súlyok eltérő volta összevissza rángatja a zenét. E hibák hatása épp oly groteszk, mint a kifecamodott bokájú ember járása. Ám valljuk meg: egyikünk sem mer mosolyogni emiatt mise alatt. Bennem ez rendszerint nagy feszültséget kelt, annyira, hogy ha tehetem, kerülöm azokat a liturgikus eseményeket, ahol ennek a feszültségnek vagyok kitéve.

IV. Egy kis slágertörténeti kitérő

A hatvanas évektől erőteljes változás ment végbe nálunk. Fiatalok kezdtek zenét szerezni, slágereket írni fiataloknak. Ezek prozódiajának kétféle vonulata volt már akkor megfigyelhető. Az egyik a magyar nyelv sajátságaira tekintettel alkotta szerzeményeit, a másik a nyugatot utánozva ferdítette el a magyart. Példákon illusztrálva:

*...nem látok házat, embereket
nem látok fákat, leveleket...*

*...petróleum lámpa,
milyen szép a lángja.*

Mondanom se kell, hogy az utóbbi típusúval nem tudtam azonosulni. Nem tartottam hitelesnek. Így vagyok a mai gitáros zenék esetében is.

Az előzőek igazolására elővettem azokat a kiadványokat, melyek a gitáros énekeket közlik. A sort a *Daloljunk az Úrnak!* című, vallásos tárgyú dalokat tartalmazó gyűjtemény nyitja, melyet még Bécsben adtak ki 1976-ban, egykori énektanárom, dr. Maklári Lajos gondozásában. Már abban is megjelennek pongyolaságok, de vannak benne igen jó fordítások is. Szembetűnő, hogy olyan kaliberű alkotók vállalják a fordítást, mint néhai dr. Csanád Béla, Balássy László, dr. Cselényi I. Gábor, dr. Kerekes Károly, dr. Ludmány Antal. Különösen utóbbi spirituáléfordításai tetszenek. A magyarétól nagyon elütő spirituáléritmusokhoz talált olyan szavakat, melyek magyarul jól hangzanak, visszaadják a dal mondandóját, s ebben következetes a fordító. Tehát azért lehetséges jó prozódiaát is kialakítani, csak nagy körültekintést igényel. Minden fordítót biztatok: ismerkedjék meg velük. Szépek ezek a szövegek.

Hosszú kihagyás után már Magyarországon jelent meg 1993-ban – Hardi Titusz osb szerkesztésében – az *Énekelj az Úrnak!* című keményfedelű dalos könyv (a „kék könyv”), mely ugyanúgy, mint a *Daloljunk az Úrnak*, a szerzőket, fordítókat a kötet végén sorolja fel. (Sokkal áttekinthetőbb, ha a mű fejlődésében szerepel minden ilyen adat. A műhöz hozzátartozik szerzője, szövegírója, fordítója.) A harmadik kiadvány, az *Áldjad lelkem az Urat!* című – alcíme szerint *válogatás a katolikus karizmatikus megújulás dalaiból* –, immár tíz kiadást ért meg (Emmausz Katolikus Karizmatikus Közösség Marana Tha 2000 Alapítványa, Budapest, 1993). A 235 lapnyi kötet döntő többségében külföldön, a karizmatikus mozgalomban keletkezett dalokat hoz le magyar szöveggel. Itt aztán nincs szerző, nincs fordító, nincs dallam sem, csupán akkordjelzések a gitárkísérethez. (Azok közt is akad hibás.) A könyvnyi paperbackfüzet olcsó. A fordítások prozódiaja erősen kifogásolható. Sokuk magyartalan, fittyet hány nyelvünk sajátosságainak.

Találkoztam még gyengébben magyarított dalokkal is. Hangkazettáról játszotta le egyik pap barátunk. A szent tartalomhoz csapnivaló fordítás társult. Nyomtatásban ezeket még nem láttam. Feltételezésem szerint olyanok hozták haza ezeket a dalokat, akik életük korábbi szakaszát külföldön töltötték el, s hazatérve nem hallják, mennyire kellemetlen a magyar fülnek a homlokegyenest eltérő hangsúly. Tőlük nem azt várjuk, hogy legyenek érzékenyek e különbözőségekre, hanem azt, hogy fogadják el: zavaró és nem kívánatos számunkra az idegen akcentus.

V. A kiadók figyelmébe

Kodály példáját követve ragaszkodni kellene ahhoz, hogy minden ének kottája fejlődésében tartalmazza a dallam eredetét, szerzőjét, ha ismert, s a szöveg szerzőjét, fordítóját (pl. X dallam, XY szövege, NN fordítása), hogy segítsen a mű azonosításában. Nem az a baj, hogy külföldi énekeket énekelünk, hanem az, hogy nem tudjuk, mit. Ugyanúgy nem tudjuk, merre járunk a zene világában, mint ahogy nem tudjuk, merre járunk, mikor egy szabvány lakótelep képét nézegetjük. Az eredet hozzátartozik a zene identitásához. Nem szabad megtakarítani az azonosítás e kézenfekvő eszközét.

Legalább kétféle kötetben érdemes gondolkozni. Az egyik a divatos slágerek füzeté. Ez lehet egy egyszerűbb megjelenésű füzet, hiszen ami ma divat, holnap feledésbe megy. A másiknak, a maradandóbb dalok kötetének már igényes válogatásnak kellene lennie. Ebbe azoknak az örökzöldeknek kellene

bekerülni, melyek rendbe szedett szövegűek, és egyfajta szűrőn túljutva érdemesek arra, hogy huzamosan szolgálják egyházunkat.

VI. Segítsünk!

Remélem, hogy segítséggel sikerül megállni a lejtőn. Meggyőződésem ugyanis, hogy a fiatal – és már nem annyira fiatal – szerzők által szerzett gitáros zene szolgálni szeretné – és jól szeretné szolgálni – egy meghatározott réteg lelki igényeit. Hogy ezt jól tehesse, szeretettel kellene a dalok komponistái, szövegírói, fordítói, kiadói mellé állni.

Segítsen a dalszerző azzal, hogy a magyar sajátosságokat figyelembe veszi, mikor alkot.

Segítsen azzal, hogy olyan énekeket alkot, melyek kíséret nélkül is szépen befejezhetők.

Segítsen a költő, hogy az idegen dallamhoz mégis megkísérel jó ritmusú fordítást adni.

Segítsen a kiadó, hogy feltünteti minden dal kottája fölött a szerzőket, a dalok eredetét.

Segítsen a kiadások gondozója, hogy igényesek legyenek kiadványai.

Segítsen minden zenész azzal, hogy megtanul tisztességesen bánni hangszerével.

Segítsen a kórusvezető azzal, hogy jó ízléssel a lehető legigényesebb műveket szólaltatja meg s népszerűsíti.

Segítsen bennünket Isten a toleranciában, hogy mindez szeretettel meg is valósuljon a résztvevők tiszta szándékából, nagylelkűségéből.

*Távlatok / 34. – 1997. április, Kultúra és élet, 206. old.
(<http://www.tavlatok.hu/38elottiek/tavlatok34.htm>)*